

MI LESZ VELED, AF

Szinte minden korombéli zoológus vagy állatotkat, utazást romantikusan kedvelő természetbarát Kittenberger Kálmán vagy Széchenyi Zsigmond Afrika-könyvein nőtt fel. Az ő leírásaikban a „fekete kontinens” érintetlen, vadban gazdag ősvilágnak tűnik fel, ahol békésen élnek egymás mellett a bennszülöttek és a hihetetlenül burjánzó növény- és állatsereg

Évmilliók óta fennálló egyensúly; az emberiség bölcsője; mérhetetlen vadgazdagság; kegyetlen, de természetes küzdelem a rátermettebb túléléséért: ilyen fogalmak (közhelyek?) jutnak eszembe, ha a nagy magyar fehér vadászok útleírásaira, tróféáira, nosztal-

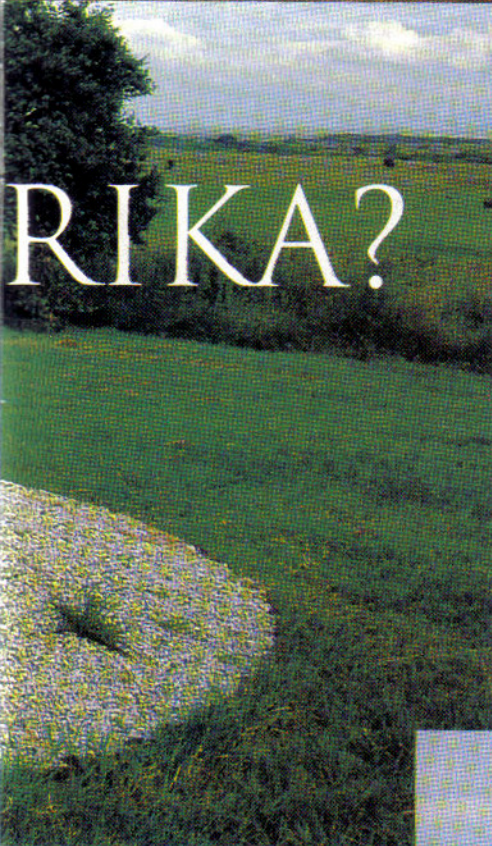
gikus élménybeszámolóira gondolok. Afrikai expedíció! Annak idején ez volt vágyaim netovábbja, bár mindketten, Széchenyi Zsigmond és Kittenberger Kálmán is figyelmeztettek arra, hogy Afrika megváltozott, a XX. század első fele visszafordíthatatlan átalakulást hozott az idilli kontinensre. Kittenberger „Megváltozott Afrika”, Széchenyi „Denaturált Afrika” címmel írt könyvet utolsó útjáról; ezekben szomorúan vesznek búcsút, s kongatják meg a vészharangot a megváltoztathatatlan, kiaknázhatatlan hitt földrészt érintetlensége felett. „Titokzatosságának máris befellegzett. Az őserdők, a szavannák érintetlenségét előbb-utóbb kirándulóhelyé csúfítják. Turisták özöne, weekend-elefántvadászok, nászutasok és nyugdíjas üdülők lepik el a tájat, hétfőnként zsíros újságpapírt kell majd összeszedgetni.

Kenya – és egyben az afrikai kontinens – egyik legnagyobb problémája a túlnépesedés. Kenyában évi 3% a populáció növekedése, ami a szegénység növekedésével, a természeti erőforrások egyre erőszakosabb kihasználásával jár együtt

A vadorzás, különösen az elefántmészárlás megállításáért Richard Leakey, a Kenyai Vadvédelmi Szolgálat létrehozója után a legtöbbet David Western igazgató tette. Ez az emlékhely a híres „Elefántontégetés” helyszíne. 1989-ben, amikor a vita még javában folyt az elefántcsontkereskedelem betiltásáról, Kenya drámai gesztussal mutatta meg elszántságát a világnak. Az akkori elnök, Daniel Arap Moi több mint 12 tonna elkobzott elefántagart égetett el itt, jelezve ezzel az ország világos álláspontját, hogy a jövő érdekében képes feláldozni a pillanatnyi nyereséget. Ma már majdnem minden kenyai tudja, hogy az elefántok a számukra is fontosak és hasznosak jelentenek. (A képen jobboldalt Dr. David Western, baloldalt Dr. Fábian Gyula, a Földművelésügyi Minisztérium főtanácsosa, 1998-ban)

Svábhegy lesz a Kilimandzsáróból. Afrika sokat emlegetett varázsát halálra ítélték. Siessen, aki még életben akarja találni” – írja Széchenyi Zsigmond 1960-as kiadású könyve „Afrikai táborítések” előszavában.

De igaz-e valóban az az általunk, gyermekkorunk ideái által táplált elképzelés, hogy Afrikában, a „fekete kontinensen” paradicsomi állapotok uralkodnak, békés „ökológiai egyensúlyban” élnek egymás mellett a nagytű növényevők és a veszedelmes ragadozók, boldogan legeltetik nyájaitak vagy vadásznak zsákmányra a bennszülöttek, s tesz mindezt évmilliók óta változatlanul? És hogy ezt a tökéletes érintetlenséget a beavatkozó, nyugati fehér ember dülta fel, változtatta meg, ezért kötelessége, hogy segítsen is? A mai, afrikai kulturális és természeti gyökerekre támaszkodó gondolkodók szerint ez idealista felfogás: Afrika valójában sosem volt olyan érintetlen, emberi hatástól mentes,

ahogy azt a „nagy fehér vadászok” nosztalgiája lefestette. Az emberiség bölcsőjében már évezredek óta állandó kölcsönhatás alakult ki a bennszülött emberi populáció és a vadállomány, az élővilág között, és sok esetben éppen a legeltetésnek, a vadászatnak köszönhető a ma „szűznek”, érintetlennek tűnő „ökoszisztéma”. Az azonban természetesen igaz, hogy a XX. század eszelősen felgyorsult civilizációs tempója olyan hatással van a gyors változásokra evolúciós választ adni képtelen élővilágra és a gazdaságilag felkészületlen lakosságra, hogy ennek eredménye valóban katasztrofális lehet, illetve, ahogy az alábbi példák mutatják, már az is.

Háború a vadorzókkal

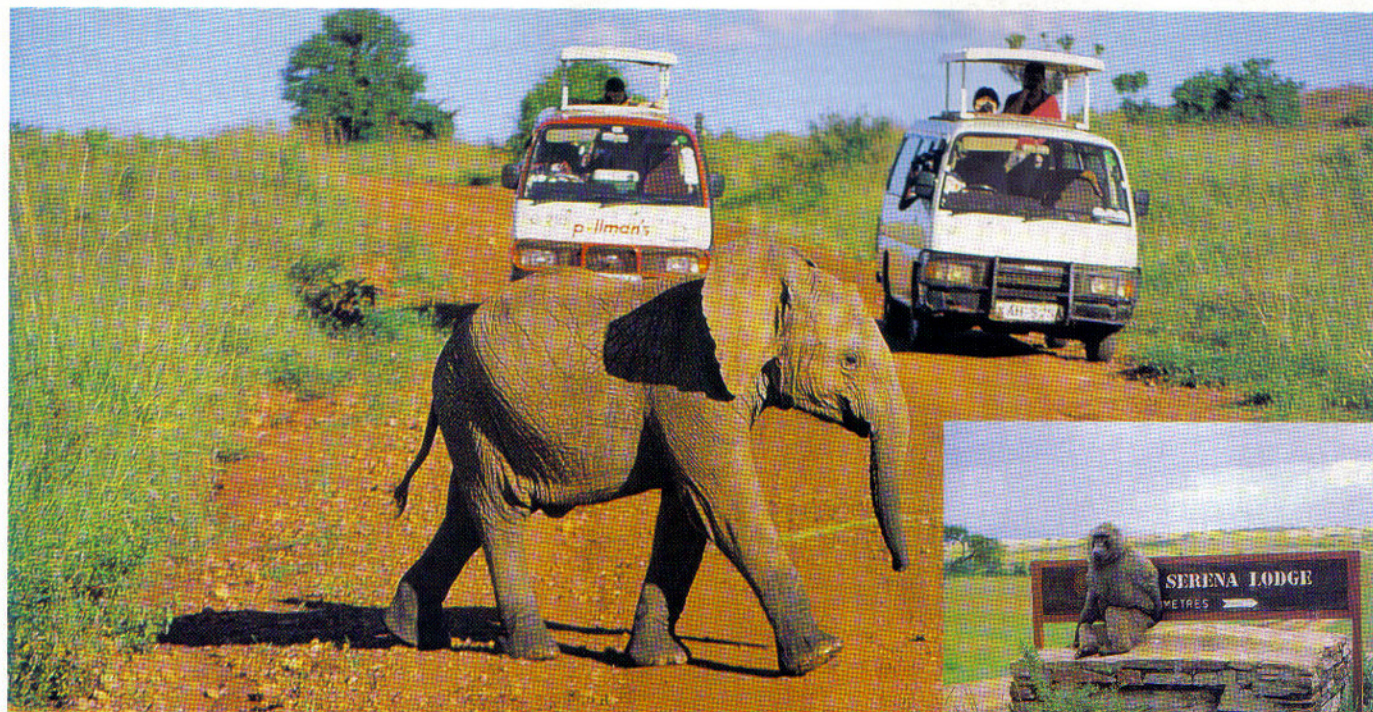
Mindannyiunkat megbotránkoztattak azok a hírek, amelyek az elmúlt évtizedekben olyan afrikai természetkutatók erőszakos haláláról számoltak be, mint Dian Fossey, Joy, majd George Adamson, vagy a Richard Leakey ellen elkövetett merénylet. Ezek hátterében az állatvilág megmentéséért nyugati, civilizált ésszel küzdő fehérek és a saját megélhetésüket joggal előtérbe helyező helyi feketék közötti feloldhatatlan ellentmondás húzódott. A legélesebb, szinte háborús jelleget öltő ellentét a vadorzás körül robbant ki; ennek lettek áldozatai a fent említett neves tudósok.

A vadorzás és a hozzá kapcsolódó fekete-kereskedelem legdrámaibb fajtája nyilvánvalóan az elefántcsont körül zajlott. A fanatikus igény a gyönyörű szobrok kifaragására alkalmas elefántcsont iránt 1988-ra odáig fajult, hogy szó szerint nyolcpercenként öltek meg egy-egy elefántot valahol Afrikában az agyaráért! Hogy a hihetetlen méreteket öltő vadorzásról fogalmat alkothassunk, képzeljünk el mintegy 250000 szomáli pásztort, akik a Száhel-övezetből az elsivatagosodás miatt elpusztult kecske-, birka- és szarvasmarhacsordáikat elveszítve, az éhségtől hajtva délnek indultak, és az ijáktól a második világháborús fegyverekig mindennel felfegyverkezve szinte rátámadtak Kenya vadban bőszes, paradicsomi területeire. 1972-től 1978-ig mintegy 104000 elefántot (az állomány 62%-át) és lényegében az összes orrszarvút lemészárolták. Újabb tíz év elteltével a korábbinak egytizedére, mindössze 16000 példányra zuhant az elefántállomány a gátlástalan mészárlás következtében! Egyedül a Tsavo Nemzeti Parkban közel 1300 orvvadász „működött”.

Mivel az illegális elefántcsont- és orrszarvútülök-kereskedelemből csillagászati méretű haszon származott (egyetlen tüllök akár 30000 dollárt is érhet), és Kenya ezek-

A Nairobi Nemzeti Park már jól tükrözi a „megváltozott Afrikát”: az antilopok a város szélén legelésznek, látótávolságra a felhőkarcolóktól

ben az években egyébként is gazdasági nehézségekkel küzdött, a vadorzáshoz egyre elharapódzó állami korrupció társult, így szinte lehetetlennek látszott, hogy a pusztító folyamatnak gátat lehessen vetni. Ekkor került a Kenyai Vadvédelmi Szolgálat élére Richard Leakey (a ősemberkutatásairól híres házaspár, Louis és Mary Leakey fia), aki az elefántok elleni vadorzás visszaszorítását mindennél fontosabb jelképként szorgalmazta, és jól szervezett természetvédelmi hadseregével meg is állította. A korrupciós hivatalnokokat leváltotta, és az orvvadászok ellen 200 Amerikában kiképzett katonát vetett be, létrehozva a vadorzás elleni hadsereget, akik géppisztollyal, aknavetővel, helikopterrel, páncélozott harcjárművekkel felszerelve a tett színhelyén statárilisan elbántak a törvénysértőkkel.

Mivel az orvvadászok az állatokkal és a természetvédelemmel szemben sem riadtak vissza semmilyen módszertől sem (1989-ben például meggyilkolták George Adamson, az „Elza-könyvekből” ismert és korábban szintén meggyilkolt Joy Adamson természetvédő férjét), csak ezzel a kíméletlen háborúval lehetett visszaszorítani tevékenységüket. Az akció sikeresnek bizonyult: 1994-re a vadorzás gyakorlatilag megszűnt Kenyában, aminek kedvező hatása jól érezhető a területeken. Az is igaz azonban, hogy Richard Leakey ebben a harcban egy ellene szervezett repülőgépes merénylet során mindkét lábát elvesztette, s így a közélettől való visszavonulásra kényszerült.

Ember és Föld

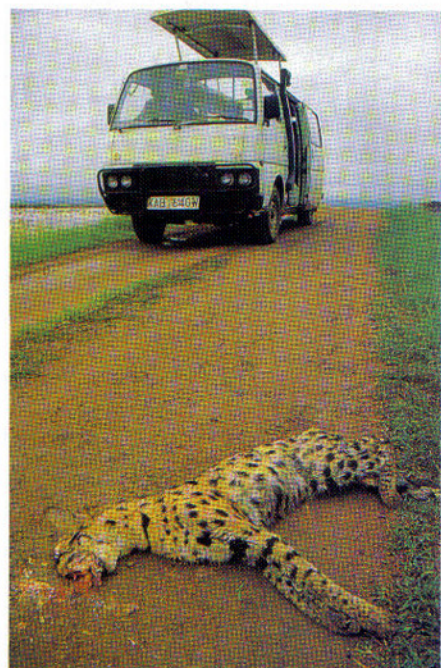
A Kenyai Vadvédelmi Szolgálat jelenleg a miniszterelnök után talán a legerősebb poli-

Afrika vadvilága ma már a legtöbb országban a rezervátumok területére szorítkozik. Bár a szálláshely kerítésétől nem messze heverésző oroszlánok, a kéregető pávián vagy a safáribuszok „keresztútjába” szorult elefánt látványa kiábrándító lehet, a nemzeti jóvedelem nagy részét ezekben az országokban ma már a turizmus adja

A sűrű turistaforgalom új. Afrikában eddig alig ismert veszélyforrást is hozott magával: safáribusz által elgázolt szervul a kenyai Amboseli Nemzeti Parkban

tikai hatalom, tükrözve a természetvédelem kiemelt fontosságát ebben a kelet-afrikai országban. Az állatokat azonban nem lehet a nemzeti parkok határai közé szorítani, s Afrika teljes, félmilliórdos lakosságának valahogy mégiscsak együtt kell élni a jelenleg az egész kontinensre becsült mintegy hatszázezres elefánttömeggel. A népszaporulat ütemét tekintve 2050-re Afrika lakosainak száma eléri a hárommilliórdot: mi lesz akkor a vadállatokkal?

Dr. David Western, a Kenyai Vadvédelmi Szolgálat Leakey-t követő igazgatója szerint a jövőt a nemzeti parkok kitarulkozása jelentheti. Kenya vadállományának háromnegyede ma is a nemzeti parkokon és a védett területeken kívül él. A mai felfogás, miszerint az állatokra tilos vadászni, és életüket szeretnénk érintetlenül hagyni (vagy visszaállítani), hibás megközelítés, mert erre már semmi esély sincs, különösen, ha figyelembe vesszük Kenya emberi népességének rendkívüli szaporodási ütemét (évi 3%), és ebből következően a megállíthatatlanul terjeszkedő lakott és mezőgazdasági területeket. Egész Földünkön nincsen már olyan hely, ahol az ember ne lenne jelen, és akár csak pusztja jelenléte ne változtatná meg a természetes élővilágot, ezért meg kell találni az

együttélés módját anélkül, hogy kiszorítanánk a többi élőlényt. A természeti népek Afrikában mindig is együtt éltek az állatvilággal (a maszájak ma is különleges, vad önállóságot élveznek területeiken), és ezt az egyensúlyt kellene megtalálni most is, akár a nemzeti parkok feloldásával, a korlátozott (ellenőrzött) vadászat engedélyezésével, de mindenképp az ember felelős szabályozó szerepének vállalásával.

Dél-Afrikában, kényszerűségből vagy történelmi okokból, ennél már előbbre járnak: az őslakosság, a bushmanok többségét az elmúlt századokban már kiirtották a fehér telepesek, a tájat átalakították, aztán visszatelepítették a vadakat, és „nemzeti parkokat” hoztak létre turizmus céljából a volt törzsi

A Nakuru-tó Kenyában az egyik leglátványosabb táplálkozóhelye a rózsás flamingók ezreinek

A bennszülött élővilág számára is szokatlan és katasztrófát magában rejtő hatásokkal járhat Afrika a globális klímaváltozás. 1998 februárjában a száraz évszak ellenére egész Kelet-Afrikában óriási esőzések voltak: az Amboseli Nemzeti Parkban kanalasgémek halásztak a vízborította szavannán

más táplálékban gazdag sós víz vízi- és partimadarak millióit vonzza ide, a tó környék sziklás, erdős tája pedig változatos élőhelyeket kínál a kisebb-nagyobb állatoknak, a szirtiborztól az orrszarvúig.

A Nakuru-tó legismertebb madarai a flamingók, melyekből „jobb” években akár milliónyi is tanyázik a tocsogósok mentén, lenyűgöző rózsaszín szegélyt varázsolva az ezüstkéék víztükör és a harsányzöld parti növényzet közé. Ezek a balettszerűen mozgó gázlómadarak furcsa alakú, különleges csőrük segítségével, fejük jellegzetes mozgásával szűrki ki az alig félméteres vízből a táplálékukat képező, *Spirulina platensis* nevű kékeszöld algákat. Hozzájuk csatlakoznak a különféle halevő vízimadarak, így a pelikánok, amelyek elsősorban a kelet-afrikai Nagy Tavak bennszülött sügérféléit, a *Tilapia*-fajokat fogyasztják.

A tavat fenyegető tragédia első komoly előjele 1995-ben jelentkezett, amikor a nagymértékű vízszintsökkenés következtében mintegy 37 ezer flamingó vándorolt el más táplálkozóhelyet keresve. A tó azóta sem tért igazán magához; bár az 1998-as „El Niño” jelenség a száraz évszakban is – Kenyában másutt nagy károkat okozó – januári esőzéseket hozott, a vízszint alig emelkedett az 50-es években átlagos másfél méterig. A hetvenes évek óta tartós szárazságokkal is

folyamatosan siettetett apadást a Nakuru Nemzeti Parkba érkező turisták számára is látványosan jelzi a Dzsomó Kenyatta elnök által annak idején a partra épített luxusvilla, melynek elhanyagolt épülete ma jó százötven méterre árválkodik a víztől.

A kiszáradás nemcsak a különleges látványt jelentő milliónyi vízmadártömeg elvesztésével járhat, hanem jelentős változásokat okoz a környék élővilágában is, sőt a lakosságot is kedvezőtlenül érinti. A Nakuru-tavat széles galériaerdő szegélyezi, amely cerkófinajmoknak, kafferbivalyoknak, vízbakoknak, szélesszájú orrszarvúnak ad otthont, de nemritkán oroszlán és leopárd is szem elé kerül. A talaj szárazodásával az erdő és vele együtt ezek az állatok is eltűnnek. A környék lakossága számára ivóvízkészletet tartogat a tó, s a megélhetési forrásukat is elsősorban a tavat övező nemzeti park évente mintegy 200000 főnyi idegenforgalma jelenti. Ez utóbbi azonban szinte feloldhatatlan ellentmondást hordoz magában.

Éltető szennyvíz?

A növekvő népesség újabb és újabb területeket követel. Lakható körzetek számukra a kormányzat nem tud másképp biztosítani, csak a magasabban fekvő erdők kiirtásával. Ilyen erdős terület az ún. *Mau Forest*, amely azonban a Nakuru-tó egyik legfontosabb vízgyűjtője. A műhold- és légifelvételek kimutatták, hogy 1970-től 1986-ig a vízgyűjtőterület erdővel való borítottsága 47%-ról 26-ra csökkent. Ennél is ijesztőbb azonban az új erdőirtás üteme: az utóbbi hét évben mintegy 30 ezer család letelepítéséhez a területtisztítás minden eddigi tempón túl lépett. Napjainkban alig 77 ezer hektárnyi őserdő maradt a Mau-vidéken, aminek következménye a tavat tápláló vízfolyások elapadása és a tó végzetes vízszintsökkenése.

A 90-es években a japán kormány támogatásával szennyvíztisztító-üzem épült a tó melletti lakosság ellátására, hatása azonban tudományos vitát váltott ki a szakértők körében. Amíg azzal mindenki egyetért, hogy a népesség által a tóból kivett víznek oda vissza kell jutnia, a nézeteltérés akörül van, hogy vajon valóban kedvez-e az állatvilágnak, ha ez a víz tisztított állapotban kerül vissza, vagy esetleg éppen a magas szervesanyag-tartalomnak („szennyezésnek”) köszönhető a gazdag madárvilágot eltartó plankton- és halfauna.

Az ellentmondás tehát, amely a helyi lakosság megélhetése és Afrika egész Földünkön egyedülálló értékeinek megóvása között feszül, megoldásra vár. A megoldás nem lesz könnyű, de mindannyiunk érdeke.

Dr. Korsós Zoltán

Pusztítás fegyver nélkül

A törzsi villongások, a gyilkosságok és a politikai korrupció minden komolysága ellenére a vadászat még mindig kisebb fenyegetést jelent Afrika „érintetlen” élővilága és az olyannyira visszasírt „biológiai egyensúly” számára, mint az ember által okozott, akár globális méretű ökológiai katasztrófák. Az alábbi példa, a Nakuru-tó tragédiája jól illusztrálja, milyen összefüggésekre kell(ene) felkészülni a természet „leigázása”, bármilyen beavatkozás során.

A Nakuru-tó Kenyában egyike a kelet-afrikai Nagy Hasadékvölgy mentén fekvő sós-szikes tavaknak, amelyek nemcsak tájképi megjelenésükkel, hanem főként különleges állatvilágukkal jelentenek élenkítő színtestet az elefántokkal, antilopcsordákkal teli szavannák között. A sekély, meleg, halban és